

BIENALA INTERNAȚIONALĂ DE GRAVURĂ DIN CHIȘINĂU ÎN CONTEXTUL EUROPEAN

INTERNATIONAL ENGRAVING BIENNIAL FROM CHISINAU IN THE EUROPEAN CONTEXT

TATIANA RAȘCHITOR¹,

doctor în studiul artelor, lector universitar,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

CZU 76.091

Urmărind cronicile artistice ale ultimilor ani, semnalăm revigorarea interesului față de arta gravurii. Inițial, la Ljubljana (1955), apoi la Cracovia, Varna, Ploiești, Cluj-Napoca, Timișoara, Ținutul Secuiesc, București, Tulcea și Iași, s-a format o tradiție durabilă de organizare a bienalelor internaționale de gravură. Această practică a fost preluată și aplicată la Chișinău, unde s-a statornicit Bienala Internațională de Gravură care, în anul 2019, a celebrat cea de-a V-a ediție.

Evoluția Bienalei Internaționale de Gravură din Chișinău pe parcursul a celor 10 ani de existență a avut un ritm ascendent. Acest lucru se reflectă în creșterea numărului participanților, în diversificarea constantă a tehnicilor gravurii prezente pe simeze, în îmbogățirea diapazonului tematic și sporirea vizibilității internaționale. Componenta internațională, spiritul competitiv și cerințele profesioniste elevate transformă Bienala Internațională de Gravură într-un eveniment cultural semnificativ.

Cuvinte-cheie: gravură, stampă, internațional, european, bienală, Chișinău

Following the artistic chronicles of the last years, we find an increased interest in the engraving art. First, in Ljubljana (1955) then in Krakow, Varna, Ploiesti, Cluj-Napoca, Timisoara, the Szekely Land, Bucharest, Tulcea and Iasi, a long-lasting tradition of organizing international print biennial festivals was formed. This practice was taken over and implemented in Chisinau, where the International Engraving Biennial was founded, which in 2019, celebrated its fifth edition.

The evolution of the International Engraving Biennial from Chisinau during its 10 years of existence has had an upward trend. This factor is reflected in an increase in the number of participants, the constant diversification of engraving techniques, the enrichment of the thematic range, and the increase of international visibility. International gatherings, the spirit of competition and the high standards of professional requirements transform the International Engraving Biennial into an important cultural event.

Keywords: engraving, print, international, European, biennial, Chisinau

Introducere

În contextul procesului de mediatizare și globalizare care s-a intensificat în anii 1990, grație performanțelor din sfera *tehnologiilor informaționale și comunicații* (TIC), semnalăm apariția tot mai insistentă a *bienalelor* de artă. Acest fenomen al artei contemporane a ajuns în atenția istoricilor și criticilor de artă, dar și a custodiei muzeale. Reflecțiile asupra *bienalelor* și impactul socio-cultural al acestora se găsesc în studiile semnate de Terry Smith [1], Michaela Ott [2 p. 26-35], Marieke Van Hal

1 E-mail: traschitor@gmail.com

[2 p. 14-17], Florin Sicoie [3 p. 7-8], Pavel Șușară [3 p. 9-10], Maria Bilașevschi [4] ș.a. Astăzi, definirea *bienalei* contemporane ca o simplă expoziție ce are loc o dată la doi ani este insuficientă. *Bienalele* au devenit o formă de expresie culturală și socială, un mega-show flexibil, un laborator al experimentelor, investigațiilor și schimbului *internațional* de experiență, opus, în esență, instituțiilor muzeale rigide.

Cronologic vorbind, *Bienala de la Veneția* deține, desigur, primogenitul tuturor *bienalelor*. Desfășurată în mod regulat din 1895, *bienala* venețiană, fondată de Consiliul orășenesc, a devenit una dintre cele mai prestigioase platforme de comunicare artistică contemporană. Totuși, *bienala de artă*, ca formă de manifestare artistică, a devenit un fenomen global doar după constituirea *Bienalei din Sao Paulo* (1951) [1 p. 88].

Începând cu a doua jumătate a secolului XX, odată cu slăbirea forțelor eurocentriste, observăm: 1) expansiunea *bienalelor* în regiuni marginalizate anterior; 2) modificarea formatului *bienalelor* și consacarea acestora; 3) apariția și accentuarea perspectivelor ideologice, sociale și economice, dar și a dialogului dintre internațional și local; 4) implicarea diversilor actori în organizarea și promovarea *bienalelor*; 5) instituționalizarea *bienalelor*, apariția *Fundației Bienalelor* (2009) și *Asociației Internaționale a Bienalelor* (2012) [5].

Ritmul constant al *bienalelor* facilitează punctarea și analizarea evoluției artei contemporane. Repetitivitatea acestora – numeroasele ediții periodice – îi imprimă un caracter durabil, contribuind la crearea unor tradiții. Păstrarea și acumularea acestora oferă *bienalelor* un statut prestigios și un surplus de influență.

Incursiune în semantica Bienalelor Internaționale de Gravură din spațiul european

Gravura, fiind un sinonim direct al stampeii, a fost cunoscută în Europa încă din secolul XV. Tehnicile gravurii permit crearea unor imprimări multiple, care fie că reproduceau imaginile deja existente, fie că prezentau opere grafice inedite. În dependență de tehnicile alese se pot obține diverse efecte plastice: variază claritatea și modulația desenului, reliefarea contrastelor și accentuarea detaliilor, ritmul liniilor și densitatea hașurii, efectele tonale ș.a. Astfel, fiecare tehnică posedă însușiri unice, iar ansamblul acestora prezintă un patrimoniu cultural valoros.

Cumularea unui șir de motive – performanțele industriei poligrafice, expansiunea artelor digitale și artei media, dar și a componentului conceptual al artei contemporane care susține supremația ideii ci nu a execuției, detronând formele artistice tradiționale – a contribuit la declinul gravurii.

Revigorarea interesului pentru gravură poate fi efectuat prin căi diverse: expoziții specializate, simpozioane, conferințe, rezidențe artistice, mobilități ale graficienilor, workshop-uri, huburi de gravură, publicații, material informativ ș.a.; în mod concret sau prin resursele web. Totuși, altoirea gustului pentru arta grafică și atașamentului față de ea poate fi realizat în cadrul unui dialog calitativ, în contact vizual direct cu opera; resursele electronice oferă doar un acces cantitativ, distorsionând percepția obiectului fizic. Prin urmare, expozițiile de gravură prezintă o soluție optimă de promovare și dezvoltare a domeniului, fiind o platformă de comunicare calitativă.

Vorbind despre evoluția *bienalelor* consacrate artei grafice, este important să menționăm primele expoziții sistematice de artă grafică: *Bienala de Artă Grafică din Ljubljana* (prima ediție în 1955), *Bienala Internațională de Ex-libris* din Malbork (1963), *Bienala Internațională de Gravură (BIG)* din Cracovia (1966), *Bienala Internațională de Ex-libris*, Vilnius (1978) și *Bienala Internațională de Gravură* din Varna (1979). Punctând coordonatele geografice ale acestora, observăm că *bienalele* ca formă de manifestare s-au concentrat pe plan european în țările Europei Centrale și de Est. Doar după anul 2000 fenomenul *bienalelor de gravură* s-a răspândit și în spațiul vest-european. Remarcăm: *BIG*, Douro (2001) și *BIG*, Marea Britanie (2009). O versiune înrudită cu *BIG* sunt expozițiile *trienale* de gravură, de exemplu, *Trienala de Gravură* din Tallinn (1968).

În spațiul românesc *bienalele de gravură* au luat amploare în anii 1990, transformându-se într-un fenomen local, competitiv și de anvergură. Inițial apărute la Ploiești (prima ediție în 1993), *bienalele de*

gravură s-au răspândit la Cluj (1997), Timișoara (2004), Sfântul Gheorghe (2010), Arad (2012), București (2014), Tulcea (2014) și Iași (2015). Organizarea acestora contribuie la vizibilitatea internațională și creșterea ponderii culturale a orașelor românești care-și doresc să poarte titlul de *capitală culturală europeană* pentru anul 2021.

Impactul regional al *bienalelor de gravură* din România a fost consimțit la nivel ideatic, cultural și organizatoric de mediul artistic din Republica Moldova. Dialogul artistic dintre cele două maluri ale Prutului s-a încheiat, pe de o parte, grație participării active a graficienilor din Republica Moldova la *bienalele* românești. Menționăm, în acest sens, efortul plasticienilor Simion Zamșa [4], Vasile Sitari, Olga Ilieș, Valeriu Herța, Dumitru Pomârleanu, Elena Karancențev, Violeta Crișmaru, Tudor Fabian [6]. Pe de altă parte, dialogul artistic dintre cele două maluri ale Prutului se datorează caracterului itinerant al *bienalelor* și cooperării la nivel instituțional. Astfel, *BIG Contemporană/N-E (BIGC/N-E)* din Iași și *BIG Contemporană (BIGC) Iosif Iser* s-au etalat și la Chișinău. Prin urmare, publicul chișinăuian a avut posibilitate să se familiarizeze cu tendințele gravurii contemporane.

Aspectul internațional imprimă *bienalelor* o conotație economică și socială, oferindu-le o pondere stabilă în contextul globalizării. Diseminarea informației la nivel mondial și integrarea pe piața internațională transformă și modelează nu doar forma și conținutul expozițiilor periodice, dar și întreaga comunitate, locația unde se desfășoară acest eveniment. Dialogul dintre local și internațional transcende în tensiunea dintre forțele de omogenizare și anti-omogenizare, fiind capturată și prezentată la nivel de limbaj și convenții formale în cadrul bienalei. Unii cercetători, analizând conținutul formal stilistic și vizionar al *bienalelor*, semnalează dispariția unei retorici identitare și a amprentelor locale, precum și substituirea acestora prin elemente subtile de ordin stilistic și temperamental.

Proliferarea *bienalelor* din ultimele decenii a generat evidențierea releelor complexe dintre local și internațional, sinergismul cărora, în vederea păstrării și promovării tehnicilor gravurii, este de bun augur.

Scurt istoric al *Bienalei Internaționale de Gravură din Chișinău*

Prima *Bienala de Gravură* la Chișinău s-a desfășurat între 1-21 mai 2009, fiind găzduită de Centrul Expozițional „Constantin Brâncuși”. Ideea și coordonarea unei asemenea *bienale* îi aparține graficianului Valeriu Herța, ex-președinte al Secției grafică a Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova (UAPRM). Organizatorii expoziției-concurs și-au propus ca scop să demonstreze și să promoveze atât tehnicile clasice ale gravurii – acvaforte, gravura cu dălțița, acvatinta, mezzo-tinto, litografia, xilografura, linografura, cât și tehnicile noi – serigrafia, colografura, gravura în carton și tehnicile de autor. Prima ediție a expoziției a pretins să fie, mai curând, o testare, un sondaj al situației în domeniu, iar experiența și rezultatele bienalei nu au fost înmănunchate spre a edita ulterior un catalog.

Începând cu cea de-a doua ediție, care a avut loc în anul 2011, *bienalei* i se atribuie calificativul – *internațională*. Fiind un eveniment reprezentativ, unic din țară, *BIG* organizată de UAP, la cea de-a II-a ediție, a fost susținută formal de Ministerul Culturii al Republicii Moldova și Direcția Cultură a Primăriei municipiului Chișinău. Totuși, la prima ediție internațională, numărul participanților din străinătate a fost extrem de mic, semnificativ fiind prezența plasticianului Valter Paraschivescu, comisarul *BIGC*, *Iosif Iser*, Ploiești. Spre deosebire de prima *bienală*, *BIG* din 2011 s-a soldat cu un catalog, publicat în limba română. Catalogul bilingv a apărut doar la cea de-a III-a ediție. *BIG* din 2013 a avut un caracter *internațional* mai pronunțat, expoziția a demonstrat operele autorilor originari din Italia, Grecia, Lituania și Germania. Un alt pas calitativ s-a produs la cea de-a IV-a ediție care, spre deosebire de edițiile precedente, a avut un juriu cu o componență internațională, invitatul fiind Dragoș Pătrașcu. Cea de-a IV-a ediție, din 2015, a îmbogățit arealul geografic cu artiști din Rusia și Cipru. La diversificarea concepțiilor și limbajului vizual au contribuit artiștii români Atena Simionescu, Dragoș-Răzvan Petrișor, Suzana Fântânariu, Răzvan-Constantin Caratânase, Octavian Penda, Dragoș Pătrașcu și Aura-Evelina Radu. În raport cu ediția anterioară, sprijinită formal de Ministerul Culturii și sau administrația publică locală, ultima ediție a fost susținută de companii private.

Cu părere de rău, organizarea celei de-a V-a ediții a *BIG*, prognozată pentru 2017, a fost zădărnicită de reforma ministerială, criza administrației publice locale și dificultățile economice prin care trecea UAP, acestora li s-a adăugat lipsa cooperării și suportului din partea Muzeului Național de Artă a Moldovei, Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova și altor structuri interesate. În toamna anului 2017, UAP a reușit să organizeze doar o expoziție retrospectivă și abia în anul 2019 a fost organizată cea de-a V-a ediție a *BIG*. Cea de-a V-a ediție însuma trăsăturile distincte ale unei *bienale internaționale* – evoluția ascendentă calitativă și cantitativă a lucrărilor înscrise în concurs, componența internațională a juriului și catalogul bilingv. Printre participanții *BIG* din 2019 identificăm artiști exponenți din România, Ucraina, Republica Bașcortostan, Republica Cehă, dar și reprezentanții diasporei moldovenești din Finlanda și Canada.

Fără sprijinul real din partea comunității, UAPRM nu va fi în stare să organizeze *binale* durabile și competitive. În plus, vizibilitatea internațională și atractivitatea manifestării culturale a fost eclipsată de *BIGC N-E*, Iași, 2019, care, cu sprijinul Muzeului Național de Artă a Moldovei, s-a etalat pe ambele maluri ale Prutului, anticipând cu o lună cea de-a V-a ediție a *BIG*, Chișinău. Completivitatea crescândă urmează să îi îndemne pe organizatorii *BIG*, Chișinău să stabilească dialoguri constructive și să inițieze cooperări pe plan european pentru a obține performanțe în domeniul expozițional, promovând gravura în cadrul patrimoniului național și internațional.

În condiția socio-culturală specifică statelor Europei de Est, având la dispoziție mijloace modeste și un sistem birocratic neflexibil, organizatorii primei *bienale de gravură* din Moldova au reușit să puncteze traseul evoluției artelor grafice din regiune. Observând evoluția celor cinci ediții ale *BIG* din Chișinău, constatăm un șir de realizări:

- revalorificarea și promovarea tehnicilor tradiționale ale gravurii;
- instaurarea unui dialog între generații, prin încurajarea participării tinerilor artiști alături de graficienii consacrați;
- inițierea unei comunicări interculturale, internaționale;
- perfecționarea și altoirea de bune practici a activității curatoriale în domeniul gravurii contemporane.

Referințele plastice ale Bienalei Internaționale de Gravură din Chișinău

O privire retrospectivă asupra operelor prezente la *BIG* dezvăluie diversitatea viziunilor artistice, varietatea preferințelor tematice și multitudinea tehnicilor grafice abordate. Apriori, manifestarea urmărea întâietatea criteriilor de profesionalism și performanță, fără a impune participanților o anumită tematică sau direcție stilistică.

Pe simezele expoziției remarcăm lucrările graficienilor consacrați: Ion Sfeclă, Valeriu Herța, Oleg Cojocar, Tudor Fabian, Vasile Sitari, Elena Karacencev, Simion Zamșa, Alexandru Ermurache, Dumitru Pomârleanu, Elena Garștea, Olga Guțu și Natalia Coreachina. Creația acestora valorifică atât tehnicile clasice – acvaforte, linogravură, serigrafie – cât și gravură în masă plastică, variate tehnici mixte și tehnici de autor. Printr-un nerv deosebit, virtuozitate și dedicație s-au făcut remarcate foile grafice semnate de Olga Ilieș, Luminița Mihailenco, Serghei Tiseev, Octavian Micleușanu și Victor Crețu.

Alături de profesioniștii în domeniu, de-a lungul celor cinci ediții, la *BIG* au debutat tinerii creatori autohtoni: Cristina Buga, Mihail Toloconnicov, Ruslan Roșca, Anna Olenicenco, Eugen Caitaz, Violeta Crișmaru, Dumitru Lungu și Parascheva Matciac. Artiștii tineri acordă preferință linogravurii, gravurii pe carton, acvaforte, ac rece și tehnicilor mixte.

Un discurs artistic profund metafizic lansează graficianul Vasile Sitari. Artistul este interesat de subiecte complexe precum geneza umană și misterul concepției ca taină și sursă inepuizabilă a diversității: acvaforte color *Amprente* (2013) [7] – irepetabil prin procedee de execuție, apelând la limbajul artei abstracte, prezintă forme unduoase unice. În suprapunerile cromatice și textura inedită spectatorului i se ivește un microcosmos în germinare. Același motiv abordează gravura *Curiosa-V* (2019) și *Grădina plăcerii III* (2015) [8].

Universul imagistic al graficienei Olga Ilieș este pătruns de misticism. Morfologia operelor sale este inspirată din creația lui Carlos Castaneda (1925-1998), știința alchimică, măștile venețiene, mecanismele complexe și ritualurile oculte de inițiere. Codurile criptice și detaliile alegorice sunt modelate prin intermediul unor linii delicate care recheamă în minte operele gravurilor germani Albrecht Dürer (1471-1528) și Daniel Hopfer (1470-1536). Atmosfera misterioasă prezentă în *Incantisimo* (2010) [9] și *Elysi-umlateralis* (2017) [10] este perfect redată prin intermediul tehnicii acvaforte. Opera sa are un caracter profund filosofic și tinde să provoace reflecții asupra construcției universului și dualismului perpetuu; prin intermediul gravurii artista caută să dezvăluie esența lucrurilor – *adevărul* – dincolo de mască.

O viziune similară marcată de oniric și mister o regăsim în operele semnate de Octavian Micleușanu. Acvaforte *ADN-ul teatrului* (2007) și *Planeta Blu* (2013) par să rezoneze în căutarea unei entități cosmice.

Universul creator al tinerei graficiene Cristina Buga este bogat în metafore plastice ce echivalează stările ființei umane cu reprezentările zoomorfe. Inspirată din *mariajul* realității cu proza lui Kafka, linogravura color *Metamorfoza* (2019) prezintă, prin coduri plastice, starea de epuizare fizică și psihologică a individului în contextul unui cotidian banal chinuit și ostenitor.

Printre artiștii promițători care au debutat în cadrul bienalei internaționale din Chișinău se remarcă lucrările semnate de Eugen Caitaz. Linogravura *Fereastră* (2013) cucerește prin gustul liniei, ritmul și simțul tactului, motivul aparent ordinar captează și delectează mintea privitorului.

Concluzii

În încheiere, din cele relatate mai sus concluzionăm că *bienalele internaționale de gravură* au devenit un fenomen comun al ambianței artistice europene, fiind platforme artistice ce creează synergism cultural apt să demonstreze și să promoveze arta gravurii în cadrul contemporan. *BIG* prezintă documente valoroase ce fixează cu precizia unor seismografe direcțiile stilistice și preferințe tehnice, stimulând ele înșele apariția noilor tendințe artistice. Formula de desfășurare a acestor expoziții periodice este o provocare competitivă care are menirea de a stabili o comunicare calitativă, profesionistă. Caracterul durabil al *bienalelor* poate reanima interesul pentru tehnicile gravurii și poate contribui la *reinventarea* acestora. Totodată, aspectul fizic, palpabil al evenimentului, contactul direct al privitorului cu opera în cadrul galeriei de artă poate să altoiască o afecțiune puternică pentru aceste tehnici neglijate. În acest context, este de bun augur tendința de a transforma bienala într-o manifestare itinerantă, oferind posibilitate unui public mai larg să contemple stampa.

Aflată la a V-a ediție, *BIG* din Chișinău a demonstrat că arta gravurii este practică cu succes, că gravura este un domeniu flexibil și adaptabil, vrednic de discipoli și admiratori, iar însăși manifestarea are un caracter sustenabil, care poate să facă față provocărilor. *BIG* din Chișinău urmărește nu doar promovarea tehnicilor stampe printre artiștii profesioniști, plasticienii tineri și amatorii de artă, dar și contribuie la instituirea unor tradiții locale viabile.

Referințe bibliografice

1. SMITH, T. *Thinking Contemporary Curating*. New York: Independent Curators International, 2012. ISBN 978-0-916365-86-8.
2. *Contemporary Art Biennial as a Site Specific Event: Local versus Global*. Kaunas: NGO Kaunas Biennial, 2015. ISBN 978-609-95548-4-6.
3. *Bienala Internațională de Gravură Contemporană Iosif Iser*, ed. a XII-a. Ploiești: Muzeul Județean de Artă Prahova „Ion Ionescu-Quintus”, 2017. ISBN 978-606-8019-62-8.
4. *Bienala Internațională de Gravură Contemporană*. N-E, ed. a III-a. Iași: Palatul Culturii, 2019. ISBN 978-606-9547-37-4.
5. *Introduction. History* [online]. International Biennial Association [accesat 01.05.2020]. Disponibil: <https://biennialassociation.org/introduction/>
6. *Bienala Internațională de Gravură Contemporană Iosif Iser*, ed. a VIII-a. Ploiești: Muzeul Județean de Artă Prahova „Ion Ionescu-Quintus”, 2009. ISBN 978-606-8019-08-6.
7. *Bienala Internațională de Gravură*, ed. a III-a, 2013. Chișinău: BonsOffices, 2013.
8. *Bienala Internațională de Gravură*, ed. a IV-a, 2015. Chișinău: BonsOffices, 2018.
9. *Bienala Internațională de Gravură*, ed. a II-a, 2011. Chișinău: BonsOffices, 2011.
10. *Bienala Internațională de Gravură*, ed. a V-a, 2019. Chișinău: BonsOffices, 2019.